

СВЯТКУВАННЯ МАКОВІЯ В СЕЛІ ЗАВОРИЧІ НА КИЇВЩИНІ

Галина ШАФРАНСЬКА

... Неначе живу, бачу перед собою бабу Параску, що прийшла на храмовий празник Маковія із сусіднього села в гості до родичів. Вона йде, легко ступаючи маленькими босими ногами по стежці, витоптаній від хвіртки до хати у густому зеленому моріжку, з-під якого ми, діти, ще звечора повимітали деркачами геть усе сміття, навіть земляну пилюку вибрали до тверді.

На бабі, як іній, біла свіжовикачана сорочка з довгими, шитими білим хмелем рукавами; зверху чорна сатинова, помітно вигоріла на сонці керсетка до вусів; така ж чорна, добре поношена, рясна й довга спідниця, з-під якої низько випущені широкі поділочки, зубцьовані, в “човниках” із “заячими вушками”; на голові чорна хустка тонкої шерсті, з торочками, зав’язана вузлом на тімениці. В руках у неї білий вузлик з гостинцями для нас (маківники, мабуть) і букет квітів і трав для посвячення: пахучі оксамитові чорнобривці й повні жовтогарячі гвоздики, червона рута й жовта пижма, духмяні васильки й холодна м’ята, запашний канупер і любисток, шовкова трава й одбірні корончасті маківки та ще якісь кругловіди світлушки, що тільки в неї, мабуть, і були.

Позаду йдуть дідова сестра Лукера з Мостищ та Лисавета, бабина сестра, що живе на сусідньому кутку. Ця, як завжди, з цікавою та доречною примовкою: “Хоч мене в гості не звуть, та я знаю, де живуть! То ще й веду вам гостей з усіх волостей!”

І справді, за ними тягнуться в двір ще кілька старців-калік, що невідомо як дізналися про свято й походилися звідусіль на храм, з торбами, у латаних-перелатаних кохтинах-піджачках. Це наша баба Уляна привела їх до себе обідати по відправі святкової літургії. Бо дідова хата стояла поблизу — через цвинтар од церкви.

Дід починає кропити всі кутки в хаті, йде до хліва покропити й худібку, щоб — усе росло, було живим і здоровим. У хаті й навіть надворі стоять райські пахоці. То дід розворушив васильки, щойно посвячені в церкві, з яких він зробив собі кропильце.

А баба дає нам довгий настільник у коропову луску з червоними смужками на кінцях

(сама вона його й ткала) і велить нам стелити отам за хатою у вишнячку, під калиною. А то в хаті за столом усі не помістяться, бо ж тільки своєї сім’ї — тринадцять душ! Усі сідають на траві навколо столу. Діти збуджено-радісно розставляють миски з молочними галушками по-чернігівськи, налисники з сиром, які так упріли в печі, поки баба була в церкві, що просто самі тануть у роті. Мама розливає в миски вишневий кисіль. А дід тим часом наповнює чарки. По непомітному бабиному знаку очима, я виношу із хати — за хату в решеті спечені з нового врожаю маковійні пиріжки з маком та дрібненько покришеними яблуками і розкладаю їх купками перед гостями. Їдять усі ложками із спільної миски, кому до якої ближче.

Та баба Лисавета була б не вона, якби їла мовчки, як усі, раз-по-раз не примовляючи: “Не зівай, Химко, на те й ярмарок!” А баба Уляна пригощає усім, що Бог послав та вона сама дістала і встигла наготувати, невідомо звідки, коли і як.

Втім, чому невідомо? Уся сім’я знає, що борошна дала баба Лукера на гостинець, коли храмували в неї на Петра. А цукру, дріжджів та ще й ванільки в тісто купила в Києві, куди їздила перед празником. Зібрала в городі сякоготаккого бур’яну: кріпчику, петрушки, кілька молодих бурячків, пару десятків гарних молоденьких картоплин, огірочків. Та ще й кілька букетів зв’язала з красолі, нечесаної баришні, маленьких жоржинок, яскравих і різнокольорових, як китайські паперові іграшки-кульки. І хоч копійчаний цей товар, та все ж мала чим гостей одбутти не гірше, як люди. Це й дітям гостинців купила. Бо таки було за що одарювати їх. Молоко вранці однесли на молочарню. Телятко на Попівку вивели і прип’яли, щоб паслося. Курей погодували. Кролям нарвали лопуцьок, лопухів, щоб не стрибали так несамовито у клітці, витріщивши очі і косуючи ними на всі боки. І в хаті поприбирали, позамітали...

“Молодці, дітки”, — стримано похвалила баба Уляна і дала по бублику. Взявши гостинець, ми не їмо відразу все, а залишаємо по половинці на вечір, щоб потім, як баба подо-

їть Волю, поїсти з теплим, ще з шумовинням, молочком. О, тоді воно буде ще смачнішим! Але й не відходимо відразу, а стоїмо в очікуванні, не насмілюючись заглянути в кошик: чи нема там ще чогось. Повагавшись трохи, баба виймає кульок, згорнутий із газети, і роздає ще по кілька смугастеньких цукерок-подушечок. Решту ховає, щоб було чим пригостити коло церкви інших дітей, калік, сусідок, родичів.

...Отож, скуштувавши все, що було “на столі”, Лисавета зневажливо кидає: “Ет, що це за храмування? От за моєї молодості, бувало, ішли зрання з коровгами, хрестами, іконами, рушниками і букетами до криниці. Воно, власне, й не криниця, а просто маленьке джерельце в полі. Трохи розкопане і загороджене цямринням, з цеберком та кружечкою на ньому. І вода там ніколи не пересихала, і біля того джерельця завжди було навіть болітце з плесом чистої води. Це урочище по сей день так і зветься — Криниця. Там церковка була невеличка для служби. Батюшка святив воду, люди брали її в глечики чи в графинчики, як були, і несли додому, щоб потім, як у кого щось станеться, не дай Бог, хвороби чи іншої напасті на сім’ю, покропити нею чи попити. А коло криниці народу — яблуку ніде було впасти. Тут і кобзарі розказують про старовину, про Марусю Богуславку та пана Коньовського, і лірники крутять ручку і співають усе церковні псалми про Лазаря та про святу Варвару...”

І одразу ж почала:
Ой, якої ж благодаті
Є ти, наша мати,
Варваре прекрасна!

Побачивши, що ніхто її не підтримав (набридло вже, наслухалися псалмів коло церкви), вона замовкла. Та ненадовго. Окинувши критичним поглядом гостей, трохи захмеліла Лисавета продовжила: “А люде хіба так були одягнуті? На кожній молодіці сорочка — одна одної краща. Ото Франциха з Мишенчиною, було, як вирядяться і прийдуть до церкви, так уже й священника не чуєш, а очі второплюєш у них. Мишенчиха висока і штивна. Спідниця на ній “меньона”, до ленточок і внизу до щіточки. А як поворухнеться, то вона так і міниться то світлішим, то темнішим буряковим цвітом. Керсетка чорна плисова щільно обтягує поперек.

Франциха трохи нижча і круглішенька. На ній сорочка вишита коханською гладдю, рукав густо зашитий дрібненькими зірочками. Голова запнута шовковою вишневою хусткою, з-під якої на лобі виглядують манюсінькі зубчики чушки, одягнутої на високий гуголь волосся. Стоїть пишна, й через губу не плює!

Або дівчата Корховенкові, бувало, як ідуть, так аж землю пеленами метуть. У них поділкі в сорочках широкі, вишиті або мережані та ще й зубцьовані. Вони так довго зроду носили сорочки. У вінках та лентях. Ото понанизують на нитку цвіт рожі — і червоної, і білої, і рожевої, й жовтої. І поки не пов’яне, — так гарно! Та ще й у руках букети із свічками.

Отець Костянтин проповідь читає про братів Маковіїв*, як вони ворога побили, так аж мороз поза шкурою піде...

А по обіді, бувало, кругом пісні по кутках. То на Старинцях Роман Микитась із своєю Фросиною як ушкварять у дві скрипки! А то хлопці Зотовичі, бувало, як затягнуть: “Ой, у полі озеречко...”, так аж у Леску чути. І ото всі вже прислухаються: “А хто ж то витягує? Наче, Іван... А може, що й Олексій... Ні, таки Іван!” Або Кабачок, було, як візьме гармошку, то Уляна Харланка тут вже й пританцьовує, гупаючи об голу тверду землю на “п’ятачку” босими п’ятами та припляскуючи широкими, як у качки, ступнями, ще й приспівує до гармошки:

Ой, так та не так,
Та не по-козацьки...

Та що там розказувать, як нема чого слухать!” Обірвавши спогади і якомсь ніби сердито махнувши рукою, по хвилі баба Лисавета тихо і спроквола, наче із далекого обрію своєї безталанної молодості, затягує, як вона сама каже, про себе:

Як задумав братко пир гуляти...

Слова промовляє не самі по собі, бездушно, окремо. Вони просто пливуть з душі, маюючи образи. І ніхто не помічає ні її широко

* Маковії — релігійне свято на честь біблійних героїв, братів Маккавеїв, які першими підняли повстання проти панування в Іудеї римлян-язичників, а здобувши перемогу, спорудили в Єрусалимі на Храмовій горі новий вівтар Єдиному Богу. У нас слово Маккавеї фонетично трансформувалося у більш легке для вимови і зрозуміле народові — Маковії.

розкритого, майже зовсім беззубого рота, ні напруженого від висоти голосу обличчя, ніби вона стала безтілесною, а тільки кожен бачить перед собою ту бідолашну сестру, про яку співається в пісні. І ось уже її сріблястий спів підхоплює низу моя баба Уляна:

По багату сестру коней послав,

Ой а бідная сестра пішки пішла...

Між ними непомітно і м'яко вплітається мамине меццо-сопрано, з'єднуючи голоси у гармонійний акорд:

Що багата сестра на порозі...

Та коли до жіночого тріо долучається оксамитовий дідів баритон:

Ой а бідная сестра ще в дорозі...

Лисаветин голос уже тремтить, з очей викочуються і хутко течуть по її худих, порізаних зморшками щоках важкі сльозини. Та й цього ніхто не помічає. І вона подавлює клубок у горлі й продовжує виводити, щоб не обірвати пісню і не зіпсувати її, не зворушити отого дивовижного настрою, що мимоволі напливає на людей під час хорового співу, зливаючи їх в єдине ціле. А на повторі уже всі, не виключаючи й дітей, одностайно і з великим болем видихають із самої душі:

Ой а бідная сестра ще в дорозі.

О, бабуні! Мої рідні і дорогі бабусі! Де ви тепер? Чи всі ви там разом, за одним столом? Раюєте, мабуть. Бо як не ви, то хто ж тоді там!

This article is written in a form of literary memoirs, where the author gives her childhood recollections of the celebration of the big religious holiday Makoviy in the village Zavorychy, by her family, particularly her grandparents.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ УЯВЛЕНЬ У ТРАДИЦІЙНІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ (історико-етнографічне дослідження на матеріалах Волинського Полісся)

Надія КОВАЛЬЧУК

Увесь комплекс пам'яток матеріальної культури, усна народна творчість переконливо свідчать про взаємодію в українській культурі кількох світоглядів. Не зайве, мабуть, нагадати, що у вступних зауваженнях до студії "Про пожертвування власної дитини", опублікованої 1889 року, видатний український учений М. Драгоманов писав: "Найновіші досліді тої (народної — Н. К.) словесності відкрили лише, що так названа "народня душа", або "національний дух", не щось стале, а рухається, стикається з іншими і змінюється, розвивається"¹. Інакше кажучи, притаманні українцям вірування, що впливають зі світоглядних засад наших пращурів, тримаються, власне, на уявленнях про будову світу, рух часу та природну циклічність. Таким чином, ці вірування, набуті емпіричним досвідом кожного наступного покоління, на противагу наднаціональним світовим релігіям, як слушно зауважив дослідник слов'янського світогляду М. Попович, є віруваннями суто етнічними². Нині, коли людство стоїть на порозі нового витка зміни

системи цінностей в умовах глобалізації, особливо гостро постає проблема збереження національної самобутності і насамперед переосмислення вже набутого досвіду. Щоправда, на ґрунті загальнолюдських цінностей.

Спробуємо торкнутися такого складного процесу як мінливість, що її зазнала слов'янська культура на стику двох релігійних систем — язичницької та християнської. Найперше відзначимо: трансформаційні зрушення у народних традиціях стосувалися безпосередньо обрядової сфери. Ці нашарування історичної минувшини найповніше зберегла саме календарна обрядовість.

Як відомо, в основі релігійної системи завжди лежить культ божества, чиє викликання і пошанування й становить сутність календарного свята, де воно, як зазначає В. Топоров, — „часовий відрізок, якому притаманний особливий зв'язок зі сферою сакрального, яка передбачає максимальну причетність до цієї сфери усіх, хто бере участь у святі, що відзначається як певне інституціалізоване дійство”³.